

Ewa Pasterniak-Kobyłecka

Uniwersytet Zielonogórski

Uczeń jako podmiot edukacji szkolnej. Perspektywa aksjologiczna

Students as subjects of school education.
Axiological perspective

Uwagi wstępne

Zazwyczaj uczeń po raz pierwszy przestępuje próg szkoły z dumą i nadzieją na edukacyjną przygodę. W klasach I-III zapał do nauki oraz chęć poznawania innych ludzi i świata są największe. Dzieci pragną kontaktu z rówieśnikami oraz dorosłymi, którzy mogą stać się ich przewodnikami, mentorami, partnerami w zgłębianiu wiedzy o otaczającej rzeczywistości. Współcześnie postępują procesy emancypacyjne w środowiskach wychowawczych. Młodzi ludzie chcą być niezależni, samodzielni, pragną swobody.

Uznanie podmiotowości dziecka jako człowieka – stwierdza B. Śliwerski – jest (...) czymś nieodzownym. Kiedy bowiem używamy słowa *osoba*, to mamy na myśli coś nieokreślonego i niezgłębionego, coś, co wiąże się z tajemnicą bytu, czyli świata samego w sobie. Liczenie się z tą tajemnicą jest zarazem liczeniem się z drugą osobą¹.

Podmiotowość jest zatem właściwością, immanentną cechą każdego ucznia.

---

¹ B. Śliwerski, *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*, Gdańsk 2007, s. 119.

Jednocześnie warto pamiętać, że w systemie demokratycznej edukacji zachęca się wychowanków, aby

podejmując samodzielne decyzje, nie myśleli tylko o sobie i tylko ze swojej perspektywy. Autonomia bowiem to nie tylko szacunek dla siebie, ale także dla innych, zaufanie własnym osądom i skuteczności, ale jednocześnie uznanie znaczenia dialogu i relacji z innymi².

Poszanowanie poglądów drugiego człowieka, troska o jego dobro to ważny aspekt wychowania obywatelskiego i moralnego.

Definiowanie pojęć

Pojęcia *podmiot* i *podmiotowość* występują bardzo często w literaturze pedagogicznej. W nowoczesnych społeczeństwach kładzie się szczególnie nacisk na respektowanie praw jednostki. Jest wiele definicji podmiotu:

- statyczne (podkreślają obecność i rolę substancji);
- dynamiczne (podmiotem nie tyle *się jest*, ile *się bywa*);
- subiektywistyczne (akcentujące znaczenie osobistego przeświadczenia o byciu twórcą zdarzeń i stanów zgodnie z posiadanymi w tym zakresie standardami);
- obiektywistyczne (zwracające uwagę na znaczenie zarówno wyznaczników wewnętrznej organizacji jednostki ludzkiej, jak i jej pozycji w świecie zewnętrznym);
- relacyjne (podkreślające rolę elementu *bycia – w – świecie*), określane w terminach aktualnych i dynamicznych właściwości występujących w danym miejscu i czasie, zdeterminowanych sytuacyjnie lub osobowościowo);
- holistyczne (czerpiące z teorii systemu)³.

---

² F. C. Power, A. M. R. Power, B. Light Bredemeir, D. Light Shields, *Demokratyczna edukacja i prawa dzieci* [w:] *Prawa dzieci w edukacji*, red. S. Hard, C. Price Cohen, tłum. S. Pikiel, Gdańsk 2006, s. 105.

³ M. Majczyna, *Podmiotowość a tożsamość* [w:] *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Kraków 2000, s. 37.

Zdaniem Wincentego Okonia, podmiot to

jednostka ludzka mająca poczucie własnej odrębności wobec innych osób, otaczającego ją świata, poznająca ten świat, nań oddziałująca, kierująca własnym postępowaniem i odpowiedzialna za własne decyzje oraz przestrzeganie norm moralnych i prawnych ustalonych przez społeczeństwo⁴.

Uczony akcentuje aktywność człowieka oraz normatywny charakter jego funkcjonowania w środowisku.

Z perspektywy aksjologicznej *bycie podmiotem* (możliwość bycia nim) jest uznane za nieinstrumentalną wartość pozytywną, godną osiągnięcia, pielęgnowania i ochrony. Miano podmiotu aksjologicznego przysługuje wyłącznie sprawcy podejmującemu działania ukierunkowane na realizację wartości cenionych nie tylko przez niego, ale akceptowanych powszechnie, dlatego jego suwerenność jest w znacznym stopniu ograniczona kulturowo⁵. Członkowie społeczeństwa przestrzegają określonych norm i zasad postępowania pod groźbą sankcji.

Dziecko jeszcze nie posiada w pełni wystarczających kompetencji, wiedzy i ukształtowanej wolnej woli oraz poczucia odpowiedzialności za własne czyny, by podejmować decyzje w złożonych sytuacjach, dlatego wsparcie osób dorosłych jest pożądane i konieczne. Młodszy wychowanek funkcjonujący w środowisku szkolnym wymagają szczególnej opieki i ochrony. Dopiero poznają swoje preferencje i cele życiowe, uczą się refleksyjnego myślenia, wyrażania niezależnych sądów.

W personalizmie wychowanie jest rozumiane jako obustronne obdarzanie się podmiotów człowieczeństwem⁶. W procesie tym obowiązuje podstawowa zasada: *nie wolno nigdy traktować osoby jako środka*

---

⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001, s. 297.

⁵ Z. Spindel, *Kulturowe funkcje psychologii podmiotowości* [w:] *Podmiotowość człowieka. Szanse rozwoju i zagrożenia*, red. Z. Ratajczak, Katowice 1992, s. 40-41.

⁶ Jan Paweł II, *List do rodzin* 16, Rzym 1994. Człowieczeństwo jest definiowane „jako osobowe «ja», za każdym razem jedyne i niepowtarzalne”. K. Wojtyła, *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 1976, t. 24, z. 2, s. 21.

do celu⁷. Nauczyciel nieustannie się doskonali, jest kreatywny, otwarty w relacjach interpersonalnych, ukierunkowany na wartości ogólnoludzkie. Nadrzędnym celem podejmowanych przez niego działań jest to, by podopieczny

stawał się dojrzały, to znaczy, by stawał się osobą, która doprowadzi do doskonałości i w pełni zrealizuje wszystkie swoje możliwości i zdolności. Jest to osiągalne poprzez cierpliwe pogłębianie i stopniowe przyswajanie wartości absolutnych, trwałych i transcendentnych⁸.

Podmiotowość człowieka jest definiowana jako jego *prawo do istnienia w świecie i dostrzeżenia własnej wartości w samym fakcie istnienia*⁹. Składają na nią: specyficzna tożsamość osoby ludzkiej, wyraźna indywidualność każdej jednostki oraz fakt, że jej własna działalność zależy w znacznym stopniu od niej samej¹⁰.

Antonina Gurycka wskazuje trzy najważniejsze wymiary podmiotowości:

- poczucie wolności w sytuacjach wyboru i podejmowania decyzji, któremu towarzyszy świadomość odpowiedzialności;
- poczucie wpływu na zdarzenia, będące następstwem swobodnego wyboru działań i dostrzegania ich efektów;
- poczucie przyczynowości osobistej, wyrażające się w formułowaniu celów osobistych i planów działań, procesach samokontroli oraz konstruowaniu własnego świata wartości¹¹.

Rozwój podmiotowości jest procesem całościowym, zależnym od doświadczeń jednostki, jej wrażliwości, refleksyjnej postawy.

---

⁷ K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986, s. 29.

⁸ Jan Paweł II, *Przemówienie na uniwersytecie w Padwie*, 12 września 1982 [w:] *Wiara i Kultura*, Rzym-Lublin 1988, s. 163.

⁹ J. Sowa, *Podmiotowość w wychowaniu* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa 2005, s. 456.

¹⁰ *Ibidem*, s. 457.

¹¹ A. Gurycka, *Podmiotowość – postulat dla wychowania* [w:] *Podmiotowość w wychowaniu. Między ideą a rzeczywistością*, red. E. Kubiak-Szymborska, Bydgoszcz 1999, s. 113-114.

Krystyna Ferenz wyróżnia jego cztery etapy:

1. kształtowanie poczucia odrębności własnej osoby w sferze fizycznej i psychologicznej;
2. postrzeganie siebie uzależnione od obrazu dostarczanego jednostce przez osoby znaczące z otoczenia, w konsekwencji człowiek nabiera do siebie stosunku przedmiotowo-podmiotowego;
3. wzrost samoświadomości jednostki, związany z potrzebą samostanowienia, samooceny, dokonywania wyborów według kryterium znaczeń osobistych; ważna jest sama świadomość możliwości dokonywania wolnych wyborów – niekoniecznie ich dokonywanie;
4. dojrzałą podmiotowość, która może przybrać jedną z dwóch odmian:
  - dojrzałą podmiotowość częściową, w której autonomiczność jednostki przejawia się tylko w pewnych obszarach aktywności (np. tylko w domu),
  - lub dojrzałą podmiotowość pełną, w której jednostka ma poczucie pełnej odrębności, stałości i ciągłości (integralności), a co za tym idzie, może aktywnie realizować własną wizję świata; osoba może odczuwać integralność mimo upływu czasu i zmienności sytuacji¹².

Nauczyciel wspiera każdego ucznia w samopoznaniu, odkrywaniu przez niego własnej indywidualności, odrębności, upodobań, talentów, a także zachęca do przemyśleń, weryfikowania przekonań, samodzielnego podejmowania decyzji oraz wspomaga w budowaniu poczucia własnej wartości¹³. Sprzyjają temu życzliwe, demokratyczne relacje współpracujących ze sobą osób, dialog i negocjacje. Wychowankowie mają wpływ na wybór metod pracy na lekcjach,

---

¹² K. Ferenz, *Środowiskowe wzmocnienie i hamulce kształtowania się podmiotowości dziecka* [w:] *Dziecko w placówce szkolnej i pozaszkolnej w okresie transformacji*, red. S. Badora, D. Marzec, Częstochowa 1996, s. 70.

¹³ M. Straś-Romanowska, *Problem podmiotowości w wychowaniu na tle personalistycznej wizji człowieka*, „Człowiek – Kultura – Edukacja”, t. 1, red. M. Reut, Wrocław 1994, s. 24.

sposób oceniania, ofertę zajęć pozalekcyjnych. Wszystkie sprawdziany i kartkówki są zapowiadane, a ich treści rzetelnie omówione.

Prawa dzieci w edukacji

Z artykułu 29 *Konwencji o Prawach Dziecka* możemy się dowiedzieć, że nauka młodego pokolenia ma być ukierunkowana na:

- rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;
- kształtowanie u wychowanków postawy szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód;
- przygotowanie do życia w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami;
- rozwijanie w podopiecznym poszanowania środowiska naturalnego¹⁴.

Dzięki cytowanemu dokumentowi osoby niepełnoletnie stały się obiektem szczególnej troski państwa, które ma zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom mieszkającym na terenie naszego kraju efektywną edukację dostosowaną do ich indywidualnych możliwości. W szkołach powinny być zarówno respektowane, jak i popularyzowane prawa dzieci.

Upodmiotowionego ucznia charakteryzują:

- poszukiwanie wiedzy ułatwiającej dokonywanie samodzielnych wyborów,
- uczenie się na zdobytych doświadczeniach,
- wrażliwość informacyjna,
- wzmocniona aprobatą innych pozycja w grupie,
- poczucie odpowiedzialności,
- odporność na stresy i frustracje,
- otwartość i nastawienie pomocowe,
- odporność na manipulację i indoktrynację,

---

¹⁴ S. P. Mason, C. Price Cohen, *Dzieci w prawie o edukacji* [w:] *Prawa dzieci w edukacji*, op. cit., s. 26.

- niezależność, mniejsze liczenie się z opinią innych,
- orientacja prospołeczna¹⁵.

Młody człowiek prawdziwie zaangażowany w życie klasy i szkoły utożsamia się z tym środowiskiem wychowawczym i chętnie uczęszcza na zajęcia, ma większą motywację do nauki oraz aspiracje edukacyjne. Kształtowane jest poczucie sprawstwa podopiecznego, prawidłowo przebiega proces socjalizacji. Do dziecka zwracamy się zawsze po imieniu, nie wartościujemy negatywnie jego osoby lecz niewłaściwe zachowania i czyny.

Podmiotowość a inne wartości

Problem podmiotowego traktowania uczniów w procesie edukacji można rozpatrywać z różnych punktów widzenia, w tym również w kontekście wiedzy o wartościach¹⁶. Poziom podmiotowości i przedmiotowości podopiecznych oraz nauczycieli kształtuje ich aksjologiczną przestrzeń. Relacja między wychowawcami i wychowanymi rozciąga się między dwoma biegunami, które tworzą podmiotowość na jednym biegunie, a przedmiotowość na drugim biegunie. Podmiotowość jako stan idealny prawdopodobnie nigdy nie występuje, podobnie jak absolutna niezakłócona przedmiotowość. Między tymi stanami znajduje się niezliczona ilość relacji z przewagą bądź podmiotowego, bądź przedmiotowego traktowania ucznia. Nauczyciel zachęca, mobilizuje, inspiruje wychowanków, ale również wydaje polecenia, kontroluje, sprawdza i ocenia efekty pracy podopiecznych. W edukacji szkolnej ważna jest obecność:

- relacji autentyczności, które są wynikiem świadomej realizacji pedagogicznego powołania i poczucia realizmu opiekuna;
- relacji akceptacji budowanych we wzajemnym uznaniu, tolerancji i szacunku;

---

¹⁵ Cz. Wiśniewski, *Podmiotowość wyrazem regulacji stosunków człowieka z otoczeniem. (kontekstualność problemu [w:] Podmiotowość w praktyce edukacyjnej. Konteksty – działania - zagrożenia*, red. A. Popławska, Białystok 2009, s. 27.

¹⁶ Por. A. Niemczuk, *Między bytem a wartością: problem podmiotu [w:] Studia nad ideą podmiotowości człowieka*, red. J. Czarnecki, Lublin 1999.

- relacji rozumienia empatycznego – spojrzenie przez dorosłego na świat i ludzi oczyma dziecka, współodczuwanie jego przeżyć, powstrzymywanie się od schematycznego myślenia¹⁷.

Podmiotowość może być kształtowana dzięki nabywaniu wiedzy i zrozumieniu przez wychowanka przede wszystkim wartości człowieczeństwa (bycie *pełnym człowiekiem*, realizującym wszystkie swoje możliwości, stawanie się doskonałym na własną miarę) oraz godności (postawa jednostki umiejącej bronić swojej tożsamości i indywidualności, która jest odporna na manipulacje oraz zabiegi socjotechniczne, to bycie wiernym sobie)¹⁸. Warto również zwrócić uwagę uczniów na odwagę (męstwo bycia), przejawiającą się w obronie praw własnych oraz drugiego człowieka; odpowiedzialność (gotowość do ponoszenia konsekwencji za skutki swojego działania); wolność (poczucie swobody w podejmowaniu samodzielnych decyzji i wyborów, przy jednoczesnym respektowaniu praw i nakazów moralnych, uwolnienie się od wad i nałogów) oraz uczciwość (zachowanie uznanych norm moralnych, rzetelność w ich spełnianiu)¹⁹. W relacjach interpersonalnych ważne są solidarność (*wieź duchowa z osobą lub grupą społeczną, oparta najczęściej na wspólnocie przekonań lub zbieżności interesów, jednoci celów lub zgodności działań*²⁰), przyjaźń, sprawiedliwość (*dawanie innym tego, na co bezstronnie zasługują*²¹), a także tolerancja (*skłonność do zgody na myślenie, działanie i uczucia inne niż nasze*)²², prawość (oddanie się dobru i pięknu, kierowanie się prawami wyznaczonymi przez wartości) i wierność (stałość nadająca ludzkiemu życiu

---

¹⁷ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007, s. 48.

¹⁸ Por. J. Koziński, *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*, Warszawa 1988, s. 175-176.

¹⁹ *Mały słownik etyczny*, red. S. Jedynek, Bydgoszcz 1994, s. 234.

²⁰ *Ibidem*, s. 211.

²¹ *Ibidem*, s. 213.

²² D. Julia, *Słownik filozofii*, Katowice 1992, s. 348.

wewnętrzną zwartość, trwanie przy akceptowanych wartościach)²³.

Nauczyciel o wysokich kompetencjach aksjologicznych²⁴ pomaga swoim podopiecznym rozpoznawać wartości (identyfikować to, co jest ważne, godne podążania), następnie je zrozumieć (uchwycić ich sens i punkt odniesienia), zaakceptować (aprobować), respektować (realizować) oraz pomnażać²⁵. Uczy trafnego wyboru wartości i odróżniania ich od antywartości. Pierwsze bowiem sprzyjają doskonaleniu się ucznia, jako osoby, drugie przyczyniają się do jego degradacji. Do obowiązków zawodowych wychowawcy należą

zwracanie uwagi na te wartości, które sam uznaje za cenne, uzasadnianie ocen wartościujących i pomaganie dziecku w podejmowaniu decyzji, które pozwolą wzbogacić jego zasób wiadomości, umiejętności wglądu i zrozumienia zarówno siebie, jak i innych²⁶.

Zdaniem Józefa Tischnera, pierwotnym źródłem doświadczenia etycznego nie tyle jest przeżywanie wartości jako takich, lecz obecność innego. Myśliciel napisał:

Prawdziwym źródłem naszych etycznych doświadczeń jest człowiek. Chodzi o to, by dążąc do ukształtowania własnego człowieczeństwa, odnaleźć właściwe dla siebie miejsce wśród ludzi i właściwy sposób odnoszenia się do ludzi²⁷.

Współdziałanie podmiotów w szkolnej codzienności

W placówkach edukacyjnych trzeba tworzyć takie warunki wychowankom, aby mogli oni wykazać się różnorodną aktywnością,

²³ D. von Hildebrand, *Fundamentalne postawy moralne* [w:] D. von Hildebrand, J. A. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, *Wobec wartości*, Poznań 1984, s. 7-50.

²⁴ E. Kobyłecka, *Kompetencje aksjologiczne nauczycieli jako problem społeczny* [w:] *Arytmia egzystencji społecznej a wychowanie*, red. T. Frąckowiak, Warszawa 2001.

²⁵ E. Kobyłecka, *Wychowanie aksjologiczne dzieci młodszych* [w:] *Dziedziny wychowania w klasach początkowych*, red. M. Magda-Adamowicz, E. Kobyłecka, Toruń 2016, s. 12-14.

²⁶ W. D. Wall, *Twórcze wychowanie w okresie dzieciństwa*, Warszawa 1986, s. 423.

²⁷ J. Tischner, *Etyka wartości i nadziei* [w:] D. von Hildebrand, J. A. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, *Wobec wartości*, op. cit., s. 88.

planować działania na lekcjach, eksperymentować, samodzielnie poszukiwać i rozwiązywać problemy, podejmować autonomiczne decyzje. Nauczyciel zachęcając uczniów do współpracy, wsłuchuje się w to, co oni mają do powiedzenia. Prawdziwy dialog jest

procesem, w którym dwa podmioty używają słowa w zamiarze osiągnięcia zrozumienia tego, co każdy z nich myśli i czym żyje, oraz dzięki któremu dochodzi w pewnej mierze do zbliżenia wzajemnego swoich punktów widzenia²⁸.

Dialog edukacyjny spełnia następujące zadania:

- uczy kultury rozmowy, odpowiedzialności za słowo, współdziałania z innymi;
- wyzwala niepokój intelektualny;
- pozwala urzeczywistnić sprzężenie zwrotne pomiędzy nauczycielem a uczniem oraz między samymi wychowankami;
- umożliwia pełniej poznać osobowość współrozmówcy;
- wytwarza więzi społeczne między rozmówcami²⁹.

Szkolny wychowawca zaangażowany w swoją pracę, budzący zaufanie, afirmujący ucznia, akceptujący jego autonomię w wartościowaniu, ocenianiu i dokonywaniu wyborów, szanujący dziecięce poglądy, unikający indoktrynacji, prawdziwie pomaga podopiecznym w kształceniu umiejętności krytycznego i twórczego myślenia. Nauczyciele i uczniowie mogą stać się partnerami w procesie edukacji i pełnić podobne role, np.:

1. planistów (wspólnie planują klasowy program działania);
2. ewaluatorów (razem oceniają zaangażowanie i wyniki pracy);
3. obserwatorów (obserwują się nawzajem podczas wykonywania zadań);
4. doradców (doradzają sobie np. w zakresie doboru źródeł informacji i sposobu korzystania z nich);

---

²⁸ M. Śnieżyński, *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1997, s. 139.

²⁹ Ibidem, s. 158.

5. pomocników (wspomagają się np. podczas rozwiązywania trudnych lub wieloznacznych problemów);
6. badaczy (wspólnie badają zjawiska przyrodnicze, społecznie, itp.);
7. kreatorów (razem wytwarzają pomysły radzenia sobie z rozmaitymi trudnościami);
8. realizatorów (w trakcie wykonywania złożonych zadań);
9. inicjatorów (wspólnie podejmowanych ważnych przedsięwzięć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych)³⁰.

Od szkolnych opiekunów wymaga się profesjonalizmu, wysokich kompetencji, wyzbycia się egocentryzmu i autokratyzmu. Wtedy będą oni mogli wspierać podopiecznych w rozwoju, także moralnym. Ważne jest tworzenie warunków sprzyjających podejmowaniu przez wychowanków prób zrozumienia siebie, innych oraz otaczającej rzeczywistości. Potrzebne są pozytywne emocje, właściwe wzorce osobowe. Dzieci funkcjonujące

w atmosferze bezpieczeństwa i życzliwości, obdarowywane bezinteresowną miłością przez opiekunów mają wyższe poczucie własnej wartości, są bardziej otwarte i spontaniczne³¹

oraz lepiej przygotowane do życia.

Bibliografia

- Ferenz K., *Środowiskowe wzmocnienie i hamulce kształtowania się podmiotowości dziecka* [w:] *Dziecko w placówce szkolnej i pozaszkolnej w okresie transformacji*, red. S. Badora, D. Marzec, Częstochowa 1996.
- Gurycka A., *Podmiotowość – postulat dla wychowania* [w:] *Podmiotowość w wychowaniu. Między ideą a realnością*, red. E. Kubiak-Szymborska, Bydgoszcz 1999.
- Hildebrand D., *Fundamentalne postawy moralne* [w:] D. von Hildebrand, J. A. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, *Wobec wartości*, Poznań 1984.

---

³⁰ J. Kujawiński, *Ewolucja szkoły i jej współczesna wizja*, Poznań 2010, s. 54.

³¹ E. Kobyłecka, *Wychowanie aksjologiczne dzieci młodszych*, [w:] *Dziedziny wychowania w klasach początkowych*, op. cit., s. 15.

- Jan Paweł II, *List do rodzin* 16, Rzym 1994.
- Jan Paweł II, *Przemówienie na uniwersytecie w Padwie*, 12 września 1982 [w:] *Wiara i Kultura*, Rzym-Lublin 1988.
- Julia D., *Słownik filozofii*, Katowice 1992.
- Kobyłecka E., *Kompetencje aksjologiczne nauczycieli jako problem społeczny* [w:] *Arytmia egzystencji społecznej a wychowanie*, red. T. Frąckowiak, Warszawa 2001.
- Kobyłecka E., *Wychowanie aksjologiczne dzieci młodszych* [w:] *Dziedziny wychowania w klasach początkowych*, red. M. Magda-Adamowicz, E. Kobyłecka, Toruń 2016.
- Kozielecki J., *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*, Warszawa 1988.
- Kujawiński J., *Ewolucja szkoły i jej współczesna wizja*, Poznań 2010.
- Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007.
- Majczyna M., *Podmiotowość a tożsamość* [w:] *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, Kraków 2000.
- Mały słownik etyczny*, red. S. Jedynak, Bydgoszcz 1994.
- Mason S. P., Price Cohen C., *Dzieci w prawie o edukacji* [w:] *Prawa dzieci w edukacji*, red. S. Hard, C. Price Cohen, tłum. S. Pikiel, Gdańsk 2006.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2001.
- Niemczuk A., *Między bytem a wartością: problem podmiotu* [w:] *Studia nad ideą podmiotowości człowieka*, red. J. Czarnecki, Lublin 1999.
- Power F. C., Power A. M. R., Light Bredemeir B., Light Shields D., *Demokratyczna edukacja i prawa dzieci* [w:] *Prawa dzieci w edukacji*, op. cit.
- Spendel Z., *Kulturowe funkcje psychologii podmiotowości* [w:] *Podmiotowość człowieka. Szanse rozwoju i zagrożenia*, red. Z. Ratajczak, Katowice 1992.
- Śliwerski B., *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*, Gdańsk 2007.
- Śnieżyński M., *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1997.
- Sowa J., *Podmiotowość w wychowaniu* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, red. T. Pilch, Warszawa 2005.
- Straś-Romanowska M., *Problem podmiotowości w wychowaniu na tle personalistycznej wizji człowieka*, „Człowiek – Kultura – Edukacja”, t. 1, red. M. Reut, Wrocław 1994.
- Tischner J., *Etyka wartości i nadziei* [w:] D. von Hildebrand, J. A. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, *Wobec wartości*, op. cit.
- Wall W. D., *Twórcze wychowanie w okresie dzieciństwa*, Warszawa 1986.
- Wiśniewski Cz., *Podmiotowość wyrazem regulacji stosunków człowieka z otoczeniem. Kontekstualność problemu* [w:] *Podmiotowość w praktyce edukacyjnej*.

Konteksty – działania - zagrożenia, red. A. Popławska, Białystok 2009.

Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.

Wojtyła K., *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 1976, t. 24, z. 2.

Streszczenie

Każde dziecko jest autonomicznym podmiotem, współtwórcą procesu edukacji. To również od jego aktywności, podejmowanych działań zależy realizacja celów kształcenia i wychowania. W szkole uczeń nabywa umiejętności korzystania z praw i przywilejów oraz kształtuje poczucie odpowiedzialności za właściwe postępowanie wynikające z przejmowanych obowiązków. W znacznym stopniu postawy nauczycieli, tworzona przez nich atmosfera w klasie, styl pracy i udzielane podopiecznym wsparcie decydują o samopoczuciu dzieci, ich kreatywności i chęci partycypacji w funkcjonowaniu placówki oświatowej. W artykule podmiotowość jest łączona z wieloma innymi wartościami (np.: człowieczeństwem, wolnością, tolerancją, godnością, sprawiedliwością), o których uczniowie zdobywają wiedzę w klasie szkolnej.

Słowa kluczowe: podmiot, podmiotowość, prawa ucznia, wartości

Abstract

Each child is an autonomous subject and the co-creator of the educational process. The child's activity and the tasks the child undertakes determine the realization of educational objectives. At school the student learns to exercise the rights and privileges and shapes the sense of responsibility for the proper conduct resulting from the assumed responsibilities. The attitude of the teachers, the atmosphere created by them in the classroom, the style of work and the support given to the children decide about the children's well-being, their creativity and the willingness to participate in the functioning of the educational institution. In the article subjectivity is combined with many other values (eg, humanity, freedom, tolerance, dignity, justice), which pupils learn in school.

Key words: subject, subjectivity, student rights, values